

2. A kételemű nevek jelentős részében az első elem a foglalkozásra, tisztságra, beosztásra utal, s csak kisebb hányaduk jelöli meg a származási helyet.

3. Az idegen származás feltevését a keresztnemek jellege (a bajor-osztrák nyelvterületen kedvelt szentek nevei) és az idegenes írásmód is erősíti.

4. Bár a vizsgált személyek – általában – a társadalmi ranglétra alacsonyabb fokán állhattak, a közöttük valószínűsíthető társadalmi különbségek a nevek szerkezetéből is megállapíthatók.

HORVÁTH MÁRIA

Szepes és Zemplén vármegyei úrbérrendező konskriptorok nevei

Hajdú Mihály tiszteletére készített közleményemben (NÉ. 15. sz. [1993] 303–5) mutattam be a Trencsén vármegyei úrbéri összeíró biztosok neveit. A Trencsén vármegyei kis- és középnemesség családneveit reprezentáló névanyag nagyobb része Trencsén vármegyei szlovák helynevekből, szlovák képzésmóddal jött létre, ami azt sugallja, hogy a vármegye középszintű adminisztrációját alkotó nemesség zöme helyi, trencsényi eredetű volt. Ez az összefüggés tett kíváncsivá más vármegyék úrbéri összeíróinak nevei iránt. A Mária Terézia-korabeli úrbérrendezés három fázisa: a) előzetes összeírás; b) korrigálás; c) végrehajtás feladatait gyakorlatilag ugyanazok a személyek végezték: a vármegye szolgabírái, alszolgabírái, táblabírái, esküdtjei, jegyzői és aljegyzői. Az összeírók között mindössze egyetlen egyházi méltóságot találtam, Szepes vármegyében *Nicolaus Kende* szepesi apátot és kanonokot. A vármegyék által kiküldött úrbérrendező biztosok latin megnevezései: a) *exmissus conscriptor*, *adjunctus conscriptor*, *deputatus conscriptor*; b) *exmissus corrigens deputatus*, *exmissus (corrigens) codeputatus*; c) *magistratualis exeqvens*, *adjunctus exeqvens*, *exeqvens conscriptor*.

I.

A Szepes vármegyei konskriptorok nevei: *Nicolaus Almasky*, *Andreas Berzeviczy de Eadem*, *Rudolphus Berzeviczy de Eadem*, *Matthias Bobert*, *Alexius Budaházy de Eadem*, *Thomas Doleviczeny*, *Ladislaus Görgey de Eadem*, *Paulus Görgey de Eadem*, *Carolus Grubicsj*, *Samuel Günther*, *Joannes Hadbávny de Machalfalva*, *Josephus Horanszky de Eadem*, *Joannes Horvat de Levkocz*, *Alexander Horvath Gyurikovics*, *Emericus Horvath Stansits de*

Gradec, Xaverius Horvath Stansits de Gradec, Franciscus Jancso, Nicolaus Kende, Josephus Kolacskovszky, Ignatius Korotnoky de Eadem, Samuel Korotnoky de Eadem, Joannes Vilhelmus Krajzell, Franciscus Xaverius Mariassy de Markusfalva, Josephus Stephanus Mariassy de Markusfalva, Paulus Mariassy de Markusfalva, Paulus Josephus Mariassy de Markusfalva, Thomas Mattyasovszky de Alsómátyásfalva, Paulus Megyeri, Stephanus Nemessanyi de Eadem, Emericus Okolicsanyi, Gabriel Podhorányi de Eadem, Thomas Franciscus Podhorányi de Eadem, Alexander Tőke de Csepanfalva, Michael Tőke de Csépánfalva, Thomas Tőke de Csepanfalva, Xaverius Ujfalussy, Andreas Varadj Szakmáry, Antonius Sponer, Adamus Svaby de Eadem, Stephanus Vitalis de Eadem, Joannes Vitalis de Eadem.

Predikátumok: Szepes megyei anyagunkban a nemesi előnevek három típusát figyelhetjük meg. 1. a családnév előtti magyar -i képzős forma: *Varadj*. Tulajdonképpen csak ez tekinthető formai tekintetben is igazi nemesi előnevek. (Vö. MIZSER LAJOS, A predikátum. NÉ. 2 [1979]: 16–18; BORSA IVÁN, A nemesi előnév. NÉ. 5 [1981]: 42–44). 2. a családnévhez latin *de* ‘-ból/-ből; -ról/-ről’ szócskával kapcsolódó helynév: *de Machalfalva, de Levkocz, de Gradec, de Markusfalva, de Csepanfalva*. 3. a családnévhez csatlakozó latin *Eadem* ‘ugyanabból, ugyanonnan’: *Berzeviczy de Eadem, Budaházy de Eadem* stb.

Szepes megyei helynevekből képzett predikátumok: *Görgei* (2x), *Machalfalvi, Horanszki, Levkóczi, Korotnoki* (2x), *Márkusfalvi* (2x), *Alsómátyásfalvi, Nemessányi, Csépánfalvi* (3x), *Svábfalvi*. Liptó megyei helynevekből képzett predikátumok: *Podhorányi* (2x), *Vitálisfalvi* (2x). Sáros megyei helynévből képzett predikátum: *Berzeviczi* (2x). Ung megyei helynévből képzett predikátum: *Budaházi*. Bihar megyei helynévből képzett predikátum: *Váradj*. Horvátországi helynévből képzett predikátum: *Gradeci* (2x).

A származási helyre, egykori birtokra utaló nemesi predikátumok nagyobb része, közel 63%-a Szepes megyei helynévből képződött. Figyelemreméltók a *Váradj* és *Gradeci* predikátumok, melyek a török hódoltság korabeli, délről északra irányuló nemesi migrációra utalnak, amit mindkét esetben megtámogat a családnév is: *Váradj Szakmáry, Gradeci Horváth Stansits*.

Családnevek:

Szepes megyei helynevekből képzett, birtokra, lakó- vagy származási helyre utaló szlovák képzésű nevek: *Almasky* < Almás, vö. még KÁZMÉR MIKLÓS, Régi magyar családnevek szótára. Bp., 1993. 35 (a továbbiakban KÁZMÉR): *Horanszky* < Horany vö. FNEsz. 1: 606–7; *Kolacskovszky* < Kolacskó; *Mattyasovszky* < Mátyásfalva. Magyar képzésű nevek: *Görgey* < Görgő, vö. KÁZMÉR 422; *Korotnoky* < Korotnok, *Nemessanyi* < Nemessány; *Svaby* < Sváb(falva). Liptó megyei helynevekből képzett családnevek: *Okolicsányi* < Okolicsna vö. KÁZMÉR 782; *Podhorányi* < Podhorány. Egyéb helynévi eredetű családnevek: *Berzeviczy* < Berzevice (Sáros vm.) vö. KÁZMÉR 134; *Budaházy* < Budaháza (Ung vm.) vö. KÁZMÉR 190; *Megyeri* < Megyer(?)

vö. KÁZMÉR 721–2; *Szadmáry* < r. m. Szakmár vö. KÁZMÉR 975–6; *Ujfalussy* < Ujfalú vö. KÁZMÉR 1101–2. *Doleviczeny* < ?

Anyagunk helynévi eredetű családneveinek 50%-a Szepes vármegyei településre utal. A Szepes megyei helynevekből képzett családnevek 50%-a magyar képzésmóddal keletkezett. A nem Szepes megyei helynevekből képzett családnevek mindegyike magyar képzésmóddal jött létre, s feltételezhetően, ezek nem is Szepes vármegyében keletkeztek.

Személynévi eredetű nevek: *Jancso* < sz. Jan + -cso kicsinyítő képző; *Mariassy* < Marias vö. KÁZMÉR 708; *Günther* vö. LADÓ JÁNOS, Magyar utónévkönyv. Bp., 1972. 164; *Vitális* vö. KÁZMÉR 1149; *Gyurikovics* < szl. Gyurik + -ovics képző; *Stansits* < horvát: Stan < Stanislav + -sics.

Tulajdonságra utaló nevek: *Grubicsj* < lengyel Grubicz 'erős, kövér' + magyar -i képző. E képzésmódban példákat ld. SZTRIPSZKY HIADOR, Egyházi schematizmusaink és a helységnevek. Zorja-Hajnal. 3. évf. Ungvár, 1943. 224. *Hadbavny* < szlovák: hadbavny 'selymes'; *Krajzell* < osztrák bajor kraizel 'élénk, eleven, göndör' (Mizser Lajos szíves közlése).

Népnevből keletkezett név: *Horvat, Horvath*.

Foglalkozásnevek: *Sponer* < bajor-osztrák Spohn; *Bobert* < sziléziai német *Bobr* < szláv bobr, 'hód' (Mizser Lajos közlése).

Egyéb: *Tőke* < tőke vö. KÁZMÉR 1083; *Kende* < kende 'méltóságnév'.

Szepes megyei anyagunkban két kettős családnév fordul elő: *Horvath Stansits, Horvath Gyurikovics*.

Keresztnevek: A Szepes vármegyei úrbérrendező biztosok keresztnevei közül négyszer fordul elő: *Joannes, Paulus, Josephus, Thomas*; háromszor: *Franciscus, Stephanus, Xaverius*. E keresztnevek erősebb megterheltsége bizonyára bővebb szepesi nemesi névanyagban is megfigyelhető lenne.

II.

Zemplén vármegyei konskriptorok nevei: *Balthasar Aisdorfer* (*Aisdorfer Boldisar*), *Melchior Benitzky de Eadem, Andreas Berhelyi, Franciscus Bernát de Bernátfalva, Georgius Boronkay, Paulus Ghilányi de Lázy, Antonius Horvath de Grysany, Ladislaus Jósá de Pankota, Andreas Kazinczy de Eadem, Antonius Keresztess, Josephus Kolosy, Andreas Kossuth de Eadem, Michael Kovasznay, Alexander Mariassy de Markusfalva, Josephus Merze de Szinye, Joannes Nedeczky de Eadem, Andreas Ocskay de Eadem, Joannes Orosz de Csicsér, Emericus Potoczky, Stephanus Püspöky, Emericus Reviczki de Revisnye, Gabriel Szalaky (Szalaky Gabor), Ludovicus Székely de Nagyida, Junior Ladislaus de Szemere, Emericus Szentlélek, Antonius de Szirma, Ladislaus Szirmay de Eadem (Ladislaus de Szirma), Ladislaus junior Szirmay de Eadem, Petrus Szirmay de Eadem, Sigismundus Szirmay de Eadem*

(*Sigismundus de Szirma*), *Franciscus Tomsics*, *Martinus Tussay*, *Antonius Vass*, *Matthias Viczmandy de Buttká*.

Predikátumok: Feltűnő, s extralingvális, a névtan illetékességi körén kívül eső okok folytán, a Zemplén vármegyei úrbéri összeíró biztosok nemesi előnevei közül mindössze egy képződött Zemplén megyei helynévből: *Buttkai*; Abaúj vármegyei helynévből képzett: *Bernátfalvi*, *Nagyidai*; Árva megyei helynévből képzett: *Revisnyei*; Horvátországi helynévből képzett: *Grysany* (ma *Grižane*); Arad megyei helynévből képzett: *Pankotai*; Borsod megyei helynévből képzett *Kazinczi*; Liptó megyei helynévből képzett *Lázy* (vö. FÉNYES ELEK, Magyarország geographiai szótára. 2. Bp., 1851. 14); Nyitra megyei helynévből képzett: *Ocskai*; Sáros megyei helynévből képzett: *Szinnyei*; Szepes megyei helynévből képzett: *Markusfalvi*, *Nedeczki*; Túróc megyei helynévből képzett: *Csicseri*; Ugocsa megyei helynévből képzett: *Szirmai*.

Családnevek:

Helynevekből képzett magyar képzésű családnevek: *Berhelyi* < ?, *Boronkay* < Boronka (Somogy m.); *Kazinczy* < Kazinc (Borsod vm.); *Kolosy* < Kolos (Nyitra vm.); *Kovasznyay* < Kovászna (Háromszék); *Ocskay* < Ocskó (Nyitra vm.); *Püspöky* vö. KÁZMÉR 878; *Szlaky* < (Nagy)szalak (Szepes vm.), Nagyszalakra adatot ld. NAGY IVÁN, Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblázatokkal. C–Gy. Pest, 1858. 342; *Szemere* < *de Szemere* < Szemere vö. KÁZMÉR 990; *Szentlélek* < Szentlélek vö. KÁZMÉR 998; *Szirmay* < Szirma (Ugocsa) vö. FÉNYES ELEK, Magyarország geographiai szótára. 2. k. Pest, 1851. 139–140; *Tussay* < Tussa (Zemplén); *Viczmandy* < Viczmánd vö. KÁZMÉR 1142. Szlovák képzésű családnevek: *Benitzky* < Benic (Túróc); *Mattyassovszky* < *Matiasovce* ‘Mátyásfalva’ (Szepes); *Nedeczky* < Nedec (Szepes vm.); *Potoczky* < szl. Potocska, vagy (Sáros(potok) (Zemplén); *Reviczki* < Revisnye vö. Fényes i. m, 290; Német képzésű családnév: *Aisdorfer* < Eisdorf (Szepes vm., ma szl. Zakovce.)

Személynévi eredetű családnevek: *Bernát*, *Ghilányi*, *Jósa*, *Keresztess*, *Mariássy*, *Merze*, vö. KÁZMÉR 131–132, 402, 582–583, 708, 726, *Tomsics* < horvát: Tomo + sics képző vö. MANDIC ŽIVKO, Povijesna antroponimija bunjevačkih Hrvata u Madzarskoj. Bp. 1987. 294.

Népnévi eredetű családnevek: *Horvath*, *Orosz*, *Székely*.

Egyéb családnevek: *Kossuth* < szl. kosut ‘kecske, bokor, cserje’; *Marschalko* < szl. marsal + ko képző; *Vass* < m. vö. KÁZMÉR 1126.

A helynevekből képzett családnevek közel 68%-a magyar, 27%-a pedig szlovák képzésű. A Trencsén és Szepes vármegyei adatok ismeretében feltűnő, hogy mindössze két családnév vezethető vissza Zemplén megyei helynévre. A személynévi eredetű családnevek egy kivételével magyar képzésűek. Magyar képzésűek a népnévre visszavezethető családnevek is.

Keresztnevek: A Zemplén vármegyei úrbéri összeírók közül négy-négy nemes viselt *Andreas*, *Antonius*, ill. *Ladislaus* nevet, hárman pedig *Emericus* nevet; a *Joannes*, *Josephus*, *Franciscus* nevek kétszer fordulnak elő.

UDVARI ISTVÁN

18. századi adatok a szepességi gorálok névszótárához

1772–1773-ban Szepes megye 206 településén történt meg az úrbérrendezés. Az ún. gremiális helységeken kívül Mária Terézia személyes parancsára a rendezést véghezvitték a lengyel zálogból kiváltott 13 városban, s a lublópodolini uradalomban is. Végrehajtották a regulációt az ún. szepesi Kis megyében vagyis a nemes X. lándzsások felső székében is¹.

160	gremiális település
13	szepesi város
19	lubló és podolini uradalmakhoz tartozó település
14	ún. X. lándzsás falu
206	község és város

A magyar Országos Levéltárban 165 Szepes vármegyei helység 9 kérdőpontra adott válaszait találjuk meg. A lengyel zálogból kiváltott helységek fassioi, s mintegy 20 további település válaszai elkallódtak. Az Országos Levéltárban megőrzött 165 szepesi fassio nyelvileg a következőképpen oszlik meg:

szlovák nyelvű:	148
német nyelvű:	17
összesen:	165

Másutt már rámutattam arra, hogy az úrbérrendezés folyamán a szlovák nyelv alkalmazási köre bővebb volt, mint más magyarországi nyelvek, meg-egyezett a német és a magyar nyelvek jogkörével². Bár az összeírók az ún.

¹ REBRO KAROL, Urbárska regulácia Márie Terézie a poddanské úpravy Jozefa II. na Slovensku. Bratislava, 1959. 82–83, 161–190; az úrbérrendezés szepesi vonatkozásaiából ld. még UDVARI I., Szepességi falvak kapcsolata Tokaj-Hegyaljával a XVIII. század végén (Adatok a szlovák-magyar és ruszin-magyar interetnikus kapcsolatokhoz.): BENCSIK JÁNOS (szerk.): Tokaj és Hegyalja. 1. Miskolc, 1989. 102–115.

² Vö. UDVARI I., Adatok Hegyalja és a zempléni szlovák valamint ruszin falvak kapcsolatainak történetéhez: BENCSIK J.–VIGA GY. (szerk.): A hegyljai mezővárosok történeti néprajza. 1.